

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Team kulturarv
Vår dato: 01.07.2024
Deres dato: 02.05.2024
Vår referanse: 24/14537-2
Deres referanse: 24/01186-1
Vår saksbehandler: Anund Johannes Grini

Høringsuttalelse - Riksantikvarens håndverksstrategi

Riksantikvarens håndvekstrategi er politisk behandlet i følgende utvalg:

Behandlet av	Møtedato	Saknr
1 Hovedutvalg for kultur, reiseliv og frivillighet	28.05.2024	47/24
2 Hovedutvalg for utdanning, folkehelse og tannhelse	28.05.2024	53/24
3 Hovedutvalg for næring, industri og klima	29.05.2024	59/24
4 Fylkesutvalg	05.06.2024	70/24
5 Fylkestinget	12.06.2024	94/24

Innstillingen fra fylkesdirektøren ble enstemmig vedtatt i alle utvalg og fylkesting. Det ble gjort følgende vedtak:

1. Vedlagte forslag til høringsuttalelse vedtas og oversendes Riksantikvaren.
2. Telemark fylkeskommune støtter det viktige arbeidet med Riksantikvarens håndverksstrategi og peker spesielt på følgende:
 - a. Telemark fylkeskommune mener at de valgte strategiske satsingsområdene fanger utfordringsbildet godt, også i Telemark.
 - b. Telemark fylkeskommune stiller seg bak målsetningene innenfor satsingsområdene.
 - c. Strategiens avgrensing er god, men samspillet og rolleavklaringene med andre aktører bør tydeliggjøres inn i handlingsdelen. Riksantikvaren må ta en overordnet og koordinerende rolle.
 - d. Telemark fylkeskommune støtter at det er behov for å legge bedre til rette for samordning knyttet til studier som har nasjonal interesse. Sårbare og nasjonalt viktige fagutdanninger med få elever/studenter bør utløse øremerkede statlige midler.

- e. Telemark fylkeskommune ønsker at statlig oppstartsstøtte for bygningsvernentre nevnt i Stortingsmelding 16 (2019-2020) blir realisert, slik at målet om uformelle opplæringstiltak og arenaer for utdanningstilbud kan bli nådd.
- f. Telemark fylkeskommune ønsker at det blir utredet sertifiseringsordninger for antikvarisk håndverkskompetanse som gjør det lettere for markedet å finne bedrifter med riktig kompetanse. Strategien krever solide økonomiske og strukturelle virkemidler for å kunne gjennomføres. Staten må bidra til at økonomiske og administrative rammebetingelser endres, slik at aktørene gis mulighet til å følge opp strategiens målsetninger.
- g. Handlingsdel og virkemidler må utarbeides samtidig og i godt samarbeid med aktørene. Det er viktig å få på plass en handlingsdel med tiltak raskt, men det blir avgjørende at det gjøres med stor grad av dialog og forankring.

Hørings svar

Det er svært positivt at Riksantikvaren tar initiativ til å styrke håndverket, og utarbeider en håndverkstrategi. Riksantikvaren skriver at strategien skal bidra til økt kompetanse og kapasitet, gi håndverkere med relevant kompetanse bedre tilgang til oppdrag i kulturmiljøfeltet, og bidra til nødvending kunnskapsutvikling innenfor håndverk. Vi vil berømme Riksantikvaren for den brede tilnærmingen som er lagt til grunn i denne strategien. Telemark fylkeskommune ble invitert, og har deltatt i referansegruppen for forskning og kunnskapsutvikling, og bidratt med innspill til strategiarbeidet. Vi ser at flere av våre innspill til rammeverket er tatt med.

Tilgang på riktig håndverkerkompetanse og gode utdanningsmuligheter innenfor håndverksfag er viktig, og det har konsekvenser for ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljø. Tradisjonell handverkskompetanse har også en egenverdi som immateriell kulturarv som er verd å verne og videreføre.

Vi mener at de valgte strategiske satsingsområdene fanger utfordringsbildet godt, også i Telemark. I Telemark er det mangel på antikvarisk kvalifiserte håndverkere innen flere fagområder. Vi ser den manglende antikvariske tilnærmingen og kunnskapen særlig innenfor verdensarvområdets teknisk-industrielle kulturminner, mur og betong, men også generelt ved istandsettelse av freda og verneverdige bygg. Vi ser også et stort behov for å øke kunnskap om tradisjonell byggeskikk blant arkitekter og bedrifter som jobber med prosjekter innenfor kommunenes kulturmiljøområder. Det er viktig at eiere har tilgang til relevant og nødvendig handverkskompetanse.

De eksisterende manglene kan bli forsterket med kirkebevaringsfondet og det store behovet for kvalifiserte håndverkere som det vil skape. Det kan svekke den lille kapasiteten som finnes til andre kulturminner. Denne strategien er derfor svært viktig, og arbeidet må komme raskt i gang. Det blir avgjørende å få plass en handlingsdel med tiltak raskt, men med stor grad av dialog og forankring.

Vi ser som Riksantikvaren hvordan bevaring og riktig vedlikehold av eldre bygningsmasse er viktig som et klimatiltak, men også hvordan klima er en utfordring med skader og behov for økt

kompetanse og forståelse. De klimarelaterte skadene er merkbare, spesielt med et fuktigere klima. Utbredelsen av husbukk ser vi f.eks. nå lengre inn i fylket enn før.

Strategiens avgrensing er grei, men samspillet og rolleavklaringene med andre aktører fremstår litt uklart. Det bør tydeliggjøres inn i handlingsdelen. Det blir viktig at Riksantikvaren tar en tydelig koordinerende rolle i det videre arbeidet, og at virkemiddelapparat styrkes vesentlig, slik at handlingsplanen blir gjennomførbar. Målene er ambisiøse. Så ambisiøse mål som involverer mange aktører, krever statlig satsing og koordinering økonomisk og administrativt på tvers av sektorer. Handlingsdel og virkemidler må utarbeides samtidig og i godt samarbeid med aktørene.

Strategisk satsing 1: håndverkerkompetanse og -kapasitet

Vi stiller oss bak målsetningene innenfor satsingsområdet. De krever imidlertid en del endringer i struktur og økonomiske og administrative rammebetingelser for å kunne bli nådd.

Målet om et systematisk samarbeid mellom kulturmiljøforvaltningen, kulturarvsektoren, utdanningssektoren og byggenæringen krever i første omgang en koordinering på statlig nivå. Rammene og føringene herfra er avgjørende for mulighetsrommet på regionalt og lokalt nivå. Utnyttelse av potensiale innenfor videregående opplæring krever f.eks. noen nasjonale grep for å åpne mulighetsrommet mer. Dette viser at det også er behov for et samarbeid mellom fylkeskommunene og statlig nivå. Det finnes imidlertid et potensial for tettere samarbeid internt i fylkeskommunen og ut mot bl.a. Fagskolen som vi alt har begynt å ta tak i og skal arbeide videre med.

Synliggjøring av markedet for restaurering for å rekruttere til utdanning har mye å gå på, og er et viktig grep. Det bør kunne la seg tallfeste. Vi ser at det er mye å gå på i dette fra forvaltningen sin side, men også på synliggjøring av utdanningstilbudene som faktisk finnes. Vi registrerer f.eks. at markedsføring av fagskoletilbud er begrenset. Her bør det utarbeides nasjonale og regionale plattformer og arenaer for informasjon og synliggjøring, samt økonomi til å benytte dem.

I forbindelse med utarbeidelse av håndverksstrategien har det blitt utført en kartlegging av kapasiteten i markedet for rehabilitering, ombygging og tilbygg, ofte henvist til som ROT. I statistikkene kommer Telemark sammen med de nordligste fylkene dårligst ut med antall årsverk innenfor de ulike håndverksfagene. Markedet for eiendom, bygg og anlegg er i endring.

Nybyggmarkedet har gått betydelig ned de siste par årene, men det er usikkert om det vil vare. Det forventes oppgang i markedet for rehabilitering, ombygging og tilbygg. Dette henger sammen med klimamål, kutt i klimagassutslipp og holdningsendringer, det vil i årene som kommer blir større og økt fokus på gjenbruk av eksisterende bygningsmasse.

En oppgang i markedet for rehabilitering, ombruk av bygningsmasse og tilbygg vil kreve gode løsninger for etterutdanning av faglærte håndverkere. Det er grunn til å anta at håndverkere som har tilleggsutdanning i tradisjonshåndverk vil være mindre utsatt for negative tendenser i næringssektoren grunnet et kontinuerlig behov. Tilgang på kompetanse er også viktig for å sikre verdiskapingen i flere ledd i istandsettingsarbeidet, slik som materialanskaffelse og produksjon.

Vi erfarer at det i Telemark er få håndverkere med erfaring fra istandsetting og restaurering av fredete og verneverdige bygninger. Kartlegging av behov og marked er viktig, samtidig som det bør utarbeides nasjonale føringer for etablering og opprettholdelse av utdanningstilbud for tradisjonshåndverk. Det må finnes nasjonale ordninger for å sikre fag med få søkere.

Vi tror det er viktig at elever blir introdusert for tradisjonshåndverket tidlig gjennom det ordinære studieløpet, men mulighetsrommet innenfor videregående opplæring er ikke stort. Telemark har ikke utdanningsprogrammet for håndverk, design og produktutvikling og vurderingen er at det ikke er marked/rekruttering for en klasse innen dette programområdet her. Vi vil følge utviklingen og vurdere dette på nytt om situasjonen endrer seg, men ser at det nok kreves noen statlige grep for å komme videre på nasjonalt nivå.

Målet om styrking av høyere yrkesfaglig utdanning og høyere utdanning innen håndverksfag støttes. Forvaltning av driftstilskudd til fagskolene er lagt til fylkeskommunene, og vi har ansvar for at det tilbys kompetanse i forhold til arbeidslivets behov både lokalt, regionalt og nasjonalt. I arbeidet med fagskoletilbudet i Telemark vil intern koordinering og dialog være viktig og utdanningstilbud av nasjonal interesse bli vektlagt. Vi støtter at det er behov for å legge bedre til rette for bedre samordning knyttet til studier som har nasjonal interesse. En slik samordning kan innebære bedre koordinering i forhold til hvem som skal tilby slik utdanning og hvor mange steder slik kompetanse tilbys, og en kan tenke seg at det kan være øremerkede nasjonale midler som utløses til slike studier.

Det er viktig å sikre kontinuitet i fagskoletilbudet, og å se på innholdet i sammenheng med den nasjonale behovskartleggingen. Skolene har ofte trang økonomi og må gjerne prioritere studiene med stor interesse og søkerfall. Nasjonale føringer og økonomiske bidrag kan være avgjørende for om studietilbudene kan realiseres, og opprettholdes. Kravene til opptak på studier bør være fleksible.

I målet om ikke-formelle opplæringstiltak kan det ligge en nøkkel for å øke håndverkerkapasiteten på kort sikt. Det vil ikke være nok å satse på utdanning, da det er en langsiktig prosess. Det vil være nødvendig å få håndverkere raskt ut på byggeplass, og benytte den som en læringsarena, og dagens håndverkere må benyttes som en ressurs i opplæringen. Videre er det en arena for håndverkere som har behov for et alternativ til det ordinære utdanningssystemet.

Flere steder i landet er fartøy- og bygningsvernsentere gode læringsarenaer. I Telemark jobbes det også med å etablere bygningsvernsentere. Her vil vi understreke behovet for en statlig oppstartsstøtte for bygningsvernsentere nevnt i Stortingsmeldingen, slik at målet om uformelle opplæringstiltak og arenaer for utdanningstilbud i videregående opplæring og fagskoler kan bli nådd. Det vil være et konkret tiltak i oppfølgingen av strategien.

Strategisk satsing 2: flere bedrifter med relevant kompetanse skal ta oppdrag

Vi stiller oss bak målsetningene innenfor satsingsområdet. De krever imidlertid endringer i struktur og økonomiske og administrative rammebetingelser for å kunne bli nådd.

Det er en utfordring med bruk av bedrifter som mangler kunnskap om istandsetting og restaurering, og at utskifting og modernisering ofte blir den valgte løsningen der forvaltningen ikke kan bidra med tilskudd. Det er stort behov for økt kunnskap, og bruk av flere bedrifter med kompetanse og erfaring med antikvarisk istandsetting. Et tiltak vi mener må følges opp i en handlingsplan er sertifiseringsordninger som kan bedre kobling mellom bedrift og marked. Samtidig bør det ses på konkrete tiltak for å få relevant kompetanse inn i allerede etablerte firma.

Det ligger et betydelig næringspotensial i målet om å koble bedrifter og marked for arbeid med fredede og verneverdige bygg og anlegg. Vi støtter Riksantikvaren i at denne kunnskapen må komme ut i de lokale bedriftene. Telemark har et kunnskapsrikt håndverksmiljø innenfor dette området, men det består av få personer, og det trenger å styrkes. Effekten av arbeidsplasser og verdiskaping, vil være særlig verdifull i distriktene. Og arbeidet vil være et viktig bidrag til å nå klimamålene i klimaloven (§3 og 4).

Til satsingens øvrige mål vil vi påpeke at strenge krav og vilkår om kompetanse i vedtak om tilskudd og dispensasjon kan være en utfordring, særlig så lenge håndverkskapasiteten kapasiteten er liten. Det kan få store konsekvenser for gjennomføringen av prosjekter når kapasiteten er begrenset. Riksantikvaren har tidligere påpekt at det ikke er juridisk åpning for å stille krav til utførende i dispensasjonsvedtak etter kulturminneloven, men kun til hvordan ting skal utføres, mens det stiller seg annerledes i tilskuddsvedtak. Her vil det være fint med en avklaring og konkretisering. Forsøk med vilkår om kompetanse i tilskuddsvedtak er vanskelig å kontrollere og vurdere på en ryddig måte. Nasjonale standardkrav, jf. sertifiseringsordninger nevnt over, kan bidra.

Strategisk satsing 3: erfaringsbasert kunnskapsutvikling og forskning

Vi stiller oss bak målsetningene innenfor satsingsområdet. De kan bidra til å bygge ned skillet som har oppstått mellom forskning og forvaltning innen kulturmiljøfeltet. De krever imidlertid en god del endringer i struktur og økonomiske og administrative rammebetingelser for å kunne bli nådd. Målet om forskning og kunnskapsutvikling i istandsettingsprosjekter vil kreve en vesentlig styrking av økonomiske rammebetingelser og kapasitet i forvaltningen.

Det samme ser vi når det gjelder målet om kunnskapsutvikling for å håndtere klima- og miljøutfordringene. Her har vi både merkostnader knyttet til ombruk av materialer og bygg og til kunnskapsproduksjonen. I tillegg til gode økonomiske rammer må det være kapasitet og et kunnskapsproduksjonsmiljø regionalt som kan bidra til å løse en slik oppgave. Det må gis tid til å bygge dette opp.

I arbeidet med tradisjonelle materialer og metoder er det viktig å få til et samarbeide med Skogbruksnæringen. Telemark fylkeskommune jobber aktivt med innkjøp og lagring av tømmer

med store dimensjoner, som ellers er utfordrende å få tak i til istandsettingsprosjekter. Og vi mener det er viktig at Riksantikvaren viderefører støtte til slike prosjekt. Kvalitetsvirke er også svært viktig knyttet til bevaring i et fuktigere klima.

Erfaringsbasert kunnskapsutvikling er viktig, på samme måte som deling og videreformidling av kunnskapen. Fylkeskommunen er positiv til å kunne bidra i arbeidet med kunnskapsutvikling, både håndverksfaglig, og til utfordringer knyttet til klima. I dag er det lite fokus på forskning på tidligere istandsettingsprosjekter, og klimarelaterte skader. Et eksempel er middelalderprosjektet på 1990-tallet, som vi i dag ser resultatet av, og som kan bidra til viktig kunnskap og erfaring.

Oppfølging og mulige virkemidler

Det er viktig å få plass en handlingsdel med tiltak så raskt som mulig, men det blir avgjørende at det også settes av tilstrekkelig med tid for dialog, forankring og innspill i utarbeidelsen. Det varsles f.eks. tiltak knyttet til fylkeskommunens rolle innen utdanning. Rullering av handlingsdelen hvert tredje år virker fornuftig. Vi ser frem til å kunne bidra i utarbeidelsen. Handlingsdel og virkemidler må utarbeides samtidig og i godt samarbeid med aktørene.

Flere av strategiens mål kan fremstå urealistiske om man legger dagens økonomiske rammer og forvaltningskapasitet til grunn. Telemark fylkeskommune sin vurdering er at flere av målene krever solide økonomiske og strukturelle virkemidler for å kunne gjennomføres, slik som f.eks. målet om bruk av opplæring i forbindelse med tilskudd til istandsetting på fredede bygg og fartøy. Det vil kreve en vesentlig økning av tilskuddspostene og endringer i rammene for fordeling. Nye tiltak i strategien må ikke gå på bekostning av eksisterende tilskuddsordninger med dagens begrensede rammer.

Målene i strategien er svært ambisiøse, og det kan fremstå litt uklart om målene er ment for kulturmiljøforvaltningen, Riksantikvaren eller bredere. Der Riksantikvaren utfordrer og kommer med forventninger til andre aktører, vil det være avgjørende at det følger med økonomiske virkemidler. Det blir viktig å kartlegge hvilke behov forvaltningen og andre aktører har for å kunne realisere målene i handlingsplanen, og at dette blir en vesentlig del av selve handlingsplanen.

Oppsummering – de viktigste punktene

- Telemark fylkeskommune støtter arbeidet med håndverksstrategien. Det er svært positivt at Riksantikvaren tar initiativ til å styrke håndverket, og utarbeider en håndverkstrategi.
- Strategiens avgrensing er grei, men samspillet og rolleavklaringene med andre aktører fremstår litt uklart. Det bør tydeliggjøres inn i handlingsdelen.
- Vi mener at de valgte strategiske satsingsområdene fanger utfordringsbildet godt, også i Telemark.
- Vi stiller oss bak målsetningene innenfor satsingsområdene.

- Vi støtter at det er behov for å legge bedre til rette for bedre samordning knyttet til studier som har nasjonal interesse. Sårbare og nasjonalt viktige fagutdanninger med få elever/studenter bør utløse øremerkede statlige midler.
- Vi ønsker at statlig oppstartsstøtte for bygningsvernentre nevnt i Stortingsmelding 16 (2019-2020) blir realisert, slik at målet om uformelle opplæringstiltak og arenaer for utdanningstilbud kan bli nådd.
- Strategien krever solide økonomiske og strukturelle virkemidler for å kunne gjennomføres. Staten må bidra til at økonomiske og administrative rammebetingelser endres, slik at aktørene gis mulighet til å følge opp strategiens målsetninger.
- Handlingsdel og virkemidler må utarbeides samtidig og i godt samarbeid med aktørene. Det er viktig å få plass en handlingsdel med tiltak raskt, men det blir avgjørende at det gjøres med stor grad av dialog og forankring.

Med hilsen

Eystein M. Andersen
Teamleder
Kulturarv

Anund Johannes Grini
anund.johannes.grini@telemarkfylke.no

Dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.